

FIGYELŐ.

Társasági ügyek. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1917 október 6-án választmányi ülést tartott.

Négyesy László elnöklete alatt jelen voltak : Ágner Lajos, Baros Gyula, Császár Elemér, Gulyás Pál, Horváth Cyrill, Morvay Győző, Pais Dezső, Pintér Jenő, Szász Károly, Szegedy Rezső, Szinnyi Ferenc, Tolnai Vilmos, Vargha Damján, Versényi György, Zlinszky Aladár, Zolnai Béla vál. tagok. Jegyző: Kék Lajos.

1. Elnök a gyűlést megnyitja. Titkárhelyettes jelenti, hogy az Orsz. Középisk. Tanáregyesület meghívta a Társaságot jún. 24-én tartott ünnepi közgyűlésére s ő a Társaság képviselőjében meg is jelent e gyűlésen, melyen egyébként a Társaságnak több tagja részt vett. Tudomásul szolgál.

2. Titkárhelyettes jelenti, hogy Zoltvány Irén főisk. igazgató úr, érdemes alelnökünk a Társaság alapítói sorába lépett. A választmány hálás köszönettel veszi tudomásul s örömmel használja fel ez alkalmat is arra, hogy a Társaság érdekében oly lekötelező készséggel buzgólkodó alelnöke iránt érzett hűséges ragaszkodásának s hálás tiszteletének kifejezést adjon.

3. Titkárhelyettes jelentése alapján a Társaság rendes tagjává megválasztanak : Tomor Árkád, bencés főg. tanár, Pápa; Szűnyog Xavér, Jankovics Paulin, Linzer Szilárd, Berzsényi Fábián, Szalay Jeromos, Halász Ányos, Hein Tádé és Waisbecker Oláf, bencés tanárjelöltek, Pannonhalma (aj. Zoltvány Irén; mind 1918-tól kezdődő kötelezettséggel); dr. Révay Józsefné, dr. Zuber Marianne, tanárnő, Bpest (aj. Baros Gyula, 1918-tól); Timbus Endre, főg. tanár, Czegléd (aj. Pais Dezső, 1918-tól); Krammer Zsófia, tanárnő, Bpest (aj. Rubinyi Mózes); Kemény Simon, író, Bpest; Tevan Andor, író, Békéscsaba; Hoffer Aladár, cégvezető, Orosháza; Gáspár László, t. hadnagy, 316. sz. tábori posta; Vezsenyi Béla, hírlapíró, Kolozsvár (aj. a pénztáros); Girtler Mária, tan. képző int. tanár, Besztercebánya; Fehér J. István, takarékpénztári levelező, Orosháza; Moldován Virgil, tanárjelölt, Ercsi (aj. a titkárhelyettes).

4. Pénztáros jelentést tesz a Társaság vagyoni állapotáról. Eszerint bevétel 12,564.60 K., kiadás 7018.24 K., pénztári maradvány 5546.45 K. Tudomásul van. A bevételben beünnepelt van négyhónapi államsegélyünk (1333.33 K.) is, melynek folyósítása érdekében kifejtett szíves fáradozásáért hálás köszönetet mond a választmány Szász Károly alelnök úr öccellen-tijának.

5. Titkárhelyettes bemutatja Morvay Győző vál. tag indítványát, Madách Imre születése közelgő százados fordulójának méltó megünneplése tárgyában. A választmány az indítvány lehetőségének megvizsgálására s jelentéstételre bizottságot küld ki, mely Zlinszky Aladár elnöke alatt Császár Elemér, Morvay Győző, Tolnai Vilmos és Voinovich Géza vál. tagokból alakul.

6. Elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére Baros Gyula és Horváth Cyrill vál. tagokat kéri fel s az ülést bezárja.

A választmányi ülést *felolvasó ülés* előzte meg a következő tárgyszerrel:

1. Kiss Ernő: *Arany és Gyulai*. (Felolvasva: Kéky Lajos).

2. Elek Oszkár: *Jókai és az oroszok*. (Felolvasva: Baros Gyula).

A felolvasó ülést az elnök a következő megemlékezéssel nyitotta meg: Tisztelt társaság! Mikor az új munkaidőszak első ülését tartjuk s megoszlott lelkünket tudományos kötelességünk megint sorompóba szólítja, az alkonya felé hajló év egy különleges kötelességünkre emlékeztet bennünket. Az az esztendő, amelyben járunk, egy századdal ezelőtt nemcsak a Toldi költőjével lepte meg a tavasz virágaként irodalmunkat és nemzetünket, hanem az ősz gyömdölcseként az ősz költőjével is, s nekünk új munkánk megkezdése előtt egy rövid áldást kell mondanunk Tompa emléke előtt.

A köztudat egy glóriába fonta Tompa nevét két legnagyobb kortársával, Petőfiével és Aranyéval, akik maguk is költői triumvirátusuk tagjának tekintették őt. Alakja úgy áll a közvélemény előtt, mint aki velük együtt vívta ki a valóságosság, a természetesség, az autochton eredetiség, a nemzeti szellem és ízlés diadalát. A magyar költészet e legendás korának sugarai pazarul ömlenek rá az ő emlékére is. De felejtethetlenné teszi őt az a nagy szolgálat, melyet az elnyomatás éveiben tett költészetével a sebeiben vergődő nemzet lelkének. E lélek égető fájdalomának, a fájdalom hevességében nyilvánuló életerejének, majd ébredő bizakodásának nyílt és burkolt, változatos, de mindig költői tolmácsolása az ő legsajátabb költői szerepköre volt. Alkotásai e kornak nemcsak irodalmi, hanem köztörténeti dokumentumai is, a nemzet akkori lélekállapotának állandó emlékei. Senki erre a feladatra hivatottabb nem volt, mint ő, a szív költője, a maga bensőséges természetszemléletével s a természet virágnyelvén értő és beszélő művészetével. Így áll emléke a nemzet előtt s a szaktudománynak minden oka megvan rá, hogy tisztelje a nemzet ítéletét kedves költőjéről. Az irodalomtörténet is ki fogja mindenkor emelni Tompa költészetének történeti fontosságát is, esztétikai értékét is. El fogja ismerni, hogy Tompa érzelmi bensősége és melegsége mélyen járó gondolatokhoz adta a hangulati kíséretet. Tompa rendszeres filozófiai és esztétikai tanulmányok nélkül a költői lélek éleslátásával termelte eszméit, melyek jellemző világnézetet alkotnak. A magyar költői nyelvnek is kiváló mestere volt, technikai művésze, főleg rimelése tanulmányozásra méltó. Az irodalomtörténet nem is volt iránta kegyetlen. Csak nemrég látott napvilágot két olyan jeles életrajza, aminő csak kevés írónknak jutott. A jubiláris év is

előmozdította költészetének tanulmányozását, s bizonytalán értékes részletmunkálatok sorát várhatjuk reá nézve az irodalomtörténet művelőitől. Mindenesetre hűséges kegyelettel fogja ápolni Társaságunk is az ő kultuszát és munkálkodni fog szellemének ismertetésén.

Tompá nagy emlékének hódolva megnyitom Társaságunk mai felolvasó ülését.

*

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1917 november 3-án, Négyesy László elnöke alatt, felolvasó ülést tartott a következő tárgysorral:

1. Baros Gyula: *Arany, Petőfi és a ponyvairodalom.*
2. Pitroff Pál: *Arany és a harmónia.* (Felolvasta: Kéky Lajos.)

A tübingai pályázathoz. Kazinczy Ferencz tübingai pályaművéről első ízben 1899-ben tettem jelentést a philologiai társaságban, magát a pályaművet már 1913 végén adtam sajtó alá, de a nyomdák háborus viszonyai miatt csak 1915 év végén készült el, mire 1916 elején megjelent. Ezt a kiadást ismerteti és bírálja Szigetvári Iván a folyóiratban (1917. évf. 417. l.). Soha nem írtam ellenbírálatot, pedig sokszor kellett volna tennem; most sem teszem, mert úgy vagyok meggyőződve, hogy a szakértők maguk képesek maguknak véleményt alkotni a megbírált könyvről és a bírálatról. De a kérdéses bírálatban van három pont, melyek kis részben reám, legnagyobbbróbrózt Kazinczy művére vonatkoznak, és ezeket akarom tisztázni.

Bevezetésemből (mondja a bíráló 425. l.) «nem tűnik ki, mi a Wertheimer és mi a Heinrich kutatása. Én másunнан állapítottam meg.» Mi ez? vád vagy gyanúsítás? és mit állapított meg a bíráló «másunнан»? Wertheimer barátom (Századok, 1896. 404. l.) kimutatta, mint már 1899-ben (Philologiai Közlöny 438. l.) és most újra kiadásomban (4. l.) hangsúlyoztam, hogy az 1808-ik évi pályakérdés összefüggésben van az 1807-ik évi országgyűlés izgatott vitáival és hogy a díjat a bécsi rendőrség tűzte ki. Őt csak a dolog politikai oldala érdekelte, és talán még ezt sem intézte el teljesen, mert (405. l.) «más alkalomra tartotta fenn magának ennek az ügynek kimerítő ismertetését.» De már 1898-ban értesített, hogy a kérdéssel nem szándékozik újból foglalkozni, mert az ügy irodalmi oldala nem érdekli eléggé és különben is kissé messze esik tőle, és fölszólított, hogy tegyem ezt én ő helyette. Erre fölmentem Bécsbe, hol a belügyminisztérium levéltárában összegyűjtöttem dolgozatom anyagát és átnéztem a beérkezett pályaműveket. Kettőnk kutatásának megállapítása tehát nem probléma, mely csak ezentúl lenne eldöntendő. Még kevésbé értem, hogy bírálóm mit «állapított meg másunнан», mert amit bírálatában mond, az mind kiadásomnak bevezetéséből származik.

Ez az első pont. A második egy félreértés, hogy t. i. én 1899-ben (id. h. 442. l.) a pályamunkának teljes magyar fordítását is ígértem volna; mert én ezt az ígéretet természetesen úgy értettem, hogy a Kazinczytól származó magyar szöveget (mely akkor még nem volt kezemben) adom. Hogy ez a szöveg nem teljes, nem az én hibám, kiegészítését pedig (amit

birálóm tölem követel) egy tudományos jellegű kiadásban nem tartom megengedettnek. De mire is volna ez jó? Aki nem tud annyit németül, hogy Kazinczy művét megértse, ne foglalkozzék a nagy reformátorral és korával, mert nem megy semmire. Különbön úgy vagyok meggyőződve, hogy Kazinczy nagyon jól tudta, hogy mit tesz, mikor (egyebekben is gyöngé) művének leggyöngébb részét mellőzni akarta a tervezett magyar kiadásban. Hisz nemsokára belátta, hogy pályaművének akár német, akár magyar kiadását legjobb lesz végleg elejtenie. Ma e műve csak történeti érdekű politikai röpirat, de csupán német szövege az, mert csak ez szerepelt Bécsben a sokáig oly rejtélyes pályázaton.

Végre én azt állítom, hogy Kazinczy német szövegét Rumi Károly nézte át. Ezt bírálóm tagadja, mert ennek «Kazinczy levelezésében semmi nyomát nem találja.» Valóban? Kazinczy 1808. július 2. azt írja Cserey Farkasnak (nálam tollhibából tényleg Prónay Lászlónak áll, mit bírálóm helyesen észrevett), hogy kész pályaműve holnap indul Kassára. Mit kerestett a tübingai pályamunka Kassán? Kereste Rumit, aki ekkor ott lakott. És ugyancsak még 1808-ban december 8. írja német levélben magának Ruminak, akinek kéziratát újból megküldi (talán már akkor járt kinyomatása tervével), hogy végezzen rajta erélyes korrektúrát, ne csak a grammatikai hibákat javítsa ki (érted: mint első alkalommal tette).

Ez a dolog különben nem lényeges: valaki bizonyára átnézte a pályaművet, melyet Kazinczy, aki kitűnően értett németül, de az idegen nyelvnek grammatikájában és szintaxisában nem volt elég biztos, máskép nem mert volna a német kölföld bírálói elé terjeszteni. Különbön úgy vagyok ma is meggyőződve (semmi tekintettel a fenti két félre nem magyarázható adatra), hogy aki Kazinczy és Rumi bizalmas viszonyát ismeri, egy percig sem kételkedhetik abban, hogy nagy érdemű hazánkfíának német tanácsadója és segédje mindig Rumi volt.

Budapest, 1917. szeptember 16.

HEINRICH GUSZTÁV.

Szigeti József és Csiky Gergely. A meglazult közlekedési viszonyok folytán csak most olvashattam Perényi József ily című munkálatát (Irodalomtörténet, 1917. évf. 385. lap), melyben azt mondja, hogy «alaposan tévedtem», mikor illető tanulmányomban azt írom, hogy Szigeti Csiky Gergelynek Czifra Nyomorúságából «merítette» a maga Rang És Módjának tárgyát. Perényi József merítést említ s ellenkezőleg ő van tévedésben. Én sehol sem mondom azt, hogy Szigeti merített, illetőleg átvett volna valamit Csiky darabjából, hanem arra célzok, hogy Csiky hatott Szigetire, hogy Szigeti Csikytól kedvet kapott ugyanazon témára, szóval eszmét nyert Csiky művéből. Az érintettem viszony lényege nem átvétel, hanem hatás és ez nagy különbség. De az a baj nálunk, hogy az örvendetesen minden vonalon megindult forráskutatásnál ezt, hogy hatás, átvétel, mindenuntalan összezavarjuk. Pedig hatás és átvétel különböző dolgok. A hatás sohasem átvétel. Hatás, ha, mint Váradi Antal megírja (Emlékeim XXI. fejj.), hogy Iskariótja IV. felvonását Verdi Requiemjének rettenetes har-

sonái benyomása alatt írta meg. Vagy hatás, ha Lenau Goethe Faustját olvasva szintén új Faustot ír, anélkül, hogy egy sort átvenne belőle. De nálunk sokszor szólnak hatásról, ahol átvétel van és plagiumról (mint pl. Alexander Bernát plagiummal gyanúsítja, Perényi szerint, Csiky, hogy Buborékokját Szigeti Rang És Módjából — csente), ahol csak átvételről lehet szó. A plagium, mint már Vörösmarty megmondta (lásd a Peleskei Nótárius bírálatát), merő lopás, minden hozzátétel, átalakítás nélkül. Abban teljesen igaza van Perényinek, midőn apróra kimutatja, hogy fordítva Csiky vette át Szigetitől a Rang És Módból a Buborékok fő motívumait. Ezt konstatálni tanulmányom írásakor az én kötelességem is lett volna, ha Csiky minden darabjával egyenlően foglalkoztam volna. De őszintén szólván, mivel valamikor játsztam a Buborékokban, színészi szokás szerint (mint akkoriban Szigetiről is megírtam), semmit sem tudtam a szerepemen kívüliekről, mivel a darab semmikép sem érdekelt. Abban is igaza van Perényinek, hogy Szigeti egy makulányit sem vett át a Czfira Nyomorúságból. Nem is mondtam ezt egy szóval sem! Én csak hatásról szoltam s ezt most is állítom. Mivel azonban minden hatás (kivéven a Lenau-féle szemmelláthatóakat) konstatálása hypothesis, óvatosan hozzá í tettem, hogy: «ha nem családunk feltevésünkben». Hogy Szigeti a tisztviselői nyomort egészen a rémességig menő elmélydéssel adja s a sikkasztás, öngyilkosság végletéig is elmegy, miről Csikynél, kinél az egész cselekvény a válás elleni tendenciává változik át, szó sincs: ez Perényinek előadásából is, midőn elmondja a Rang És Mód meséjét, kiténik.

RAKODCZAY PÁL.

A szerkesztőhöz beküldött könyvek.

Petrován Oszkár: Arany János kisebb epikai töredékei. Szakolca. 1916. 38 l.

Petrován Oszkár értekezésében Arany János kisebb epikai töredékeit tárgyalja két csoportba osztva. Az elsőben A. Furkó Tamás, A falu bolondja, A magyar tánc, Stanzák Mátyás dalünnepe eposzi kísérletéből, A betyár, A Hunyadiak (balladakör a Kapisztrán töredékekkel) címűekkel; melyeket a költő az Elegyes darabok c. gyűjteményében (1867) adott ki; a másodikban a költő hagyatékában maradt töredékekkel (Az utolsó magyar, Édua, Öldöklő angyal, Csanád, Szondi, A két apród) foglalkozik.

Valamennyi töredék az 1850—58 közt lefolyt esztendőkből való; a leveretés szomorú idejében nem írt Arany hosszabb költői művet. Szerző szorgalmasan kutatja, mely okok miatt maradt a költő egyik-másik műve befejezetlen. Nagyonbrészt a költő szavaiból magyarázza az okokat. A szomorú idők, a költő honfibuja, anyagi gondjai, gyötrő betegsége, a nagykőrösi évek, továbbá Arany folytonos tépelődése, vajjon sikerül-e műve, az okok, amelyek miatt a nevezett töredékek félbemaradtak.

A Furkó Tamás-t (1850) Petrován a Nagyidai cigányok első feldolgozásának, vagy a feldolgozás első kísérletének tekinti, amit már Dittrich V.